

Skumringskunnskap

Løsaktig om løgn, læring og skjendingens problem

Av Emil Røyrvik
SINTEF Teknologiledelse

Det finnes et rituale hvor mennene drikker av likvæsken til en verdsatt, stor mann, blant annet for å overføre noe av hans kraft til dem. Det finnes svært mange bedrifter rundt omkring i hele verden som prøver å tappe levende menneskers hoder og legge dem i databaser. Hvor lurt noen av disse praksisene er skal være usagt, men at det i en eller annen forstand handler om kunnskapens verdi turde være uproblematisk. Kunnskap har de siste ti årene dukket opp som det reneste trylleformular og sesam-sesam for en lykkelig utvikling av samfunnet/økonomien/organisasjonene/bedriftene/... Temmelig forutsigbart har mange da også meldt fra om at "kunnskaps-samfunnet" er en gedigen hype fremmet av kjendis-akademikere og fakturerings-kåte organisasjonsutviklere. "Javel", sier en kollega av meg til de kritiske røster, smiler og tilføyer "jeg tror likevel kunnskap har kommet for å bli."

Det er noe ved kunnskap. Som luft, som kjærlighet. Slik du ikke kan diktere noen til å slutte å puste eller begynne å elske, kan du heller ikke mekanisk styre og kontrollere læring og kunnskapsutvikling. Likevel kommer den uten å være invitert eller spurt. Kunnskap er noe veldig selvfølgelig og viktig samtidig som det er flyktig og uhandgripelige.

Her skal vi bare bedrive noen kjappe, løsaktige refleksjoner rundt kunnskap som et "fenomen" som unndrar seg to strek og entydige svar, men som er forutsetninger for alt sosialt liv. I dag mer interessant enn noensinne, hvor kunnskapen har sluppet ut fra den akademiske innestengtheten, har fått luft i lungene og nå går løs på gaten, ryker verbalt rundt bedriftenes kaffetraktere og vever organisasjonenes indre og ytre nettverk. Ikke minst for oss som forsker *sammen med* (noe så metodisk uhørt!) bedriftene i jakten på kunnskapens former og samspillet mellom dens formgivere.

Læringens årelater. La oss starte bakvendt, og slutte opp om Tor Nørretranders påstand om at det kanskje heller er slik at informasjonssamfunnet på mange vis gjør oss dummere, mer forflatet, fordi det legger opp til og konstruerer fragmentarisk leksikonkunnskap – som ingen trenger lære seg fordi det kan lagres i databaser likevel. Også viser det seg naturligvis at ingen bruker disse databasene, og de kan dermed i praksis fungere som effektive kunnskaps-*uttappings*-mekanismer, som læringens årelatere. Kunnskap er ingen ting, men må gjennomleves, føles, gjøres, gjennomtenkes. Som Nietzsche sa, så mistet filosofien hodet da den mistet kroppen.

Tankefølelser. Troen på den rene kunnskap er en myte. Kunnskap kan aldri frigjøre seg fra biologiens materie, væsker og elektromagnetisme. Kunnskap er ikke formallogikk og strenge algoritmer. Kunnskap er parallell og krysskoblet, og avhengig av motivasjoner og følelser. Levende kunnskap er ikke kald og analytisk, systematisk og kalkulerende. Kunnskap er "skittent", komplekst, emosjonelt og organisk. Selv persepsjonen er delvis underlagt våre tankefølelser. Hva da med fortolkninger?

Skumringskunnskap. Kunnskap er en forskjell som gjør en forskjell for noen, lærte vi av Bateson (han kalte det informasjon). Verden er kaleidoskopisk med en uendelighet av potensielle forskjeller. Bare noe av dem trer fram for oss som relevant informasjon eller kunnskap. Grunnene til at det trer fram handler om hvordan "verden" og sinn "vokser opp" sammen. Hvordan grenseoppgangen for hva som er "utenfor" og "innenfor" bestemmes av kulturelle koder, økologiens rammer og kroppens biologi i et komplekst, dynamisk samspill. Kunnskap er hverken objektivt eller subjektivt. Kunnskap inngår i komplekse bio-kjemiske, fysio-antropo-sosiologiske, øko-kosmologiske kretsløp. "Det" foregår et sted i mellom, eller et sted bakenfor, eller hinsides – i mønstrene av mening og materie som bryter frem. Hinsides absolutismene, og heller i skumringsområdene der fokus er forskjøvet fra væren til bliven, hvor i tvisynets tiltalighet løggen er sannhetens metodiske følgesvenn, arenaen er skyggene, og de komplekse prosessene avkaster former.

Tilblivelsesformer. Som alternativ til informasjons-"hysteriet" lanserer Nørretranders begrepet *eksformasjon*, med at et "utsagn har dybde hvis det inneholder en stor mengde eksformasjon". Og eksformasjon er eksplisitt fjernet, eller utkastet, informasjon. Informasjon og eksformasjon kan derfor iallefall delvis sees på som forholdet mellom det populære skillet mellom eksplisitt og taus kunnskap. Eksformasjon er ikke bare ikke tilstede i informasjonen, men eksplisitt ikke tilstede. Det er ingen motsetning, men heller ingen sammenheng mellom eksformasjon og informasjon. Begrepsmessig henger de sammen; det første er utsagnets historie, det andre dets produkt. Slik må vi flytte det stirrende blikket fra besettelsen med den eksplisitte kunnskapen, for eksempel tallenes magiske kraft (som blant annet tilraner økonomene urettmessig politisk makt) og det massemediale informasjons-hysteri over til de implisitte og komplekse kunnskapsformer med fokus på skapelsesprosesser, tilblivelses-former og mønstre som kobler sammen. Informasjon uten eksformasjon er ordsalat, tomt babbel og statistikk for mediasurfere. Eksformasjon finner vi i mytene, fortellingene og i lærdommene fra hverdagslivets erfaringsverden, om det er i bedriftene, i familien eller blant venner. Det er i denne erfaringsverden kildene til innsikt er å finne.

La oss derfor hevde at kunnskap handler om grenseflater mellom verdener av mening og "ytre" verdener. Det er i dette grenselandet vi må lete. Det finnes ikke bare indre eller ytre, natt eller dag, men også det mellom, gråsonene, det hybride, skumringen. I organisasjonene er det i "skyggene" potensialet for det kreative (og det destruktive) ligger. Det er her det syder, lever, spirer, og dør. Utenfor det blendende lyset fra møterommet eller mørket fra kontroll-regimer, rapporterings-systemer og den protestantiske arbeidsetikken med sine røde tall og røde øyne. Og i kunnskapens tradisjonelle høyborger, universitetene, der kan man med Hans Peter Duerr undres over at det finnes vitenskaper om prostituerte, loffere, sinnssyke, rørleggere, hekser og hippier, aksjemeglere og fengslede, men knapt noen som har lært seg noe om disse menneskenes erfaringsverden.

Virkelighetens konstitusjon. Hvilke spor skal den tørste så søke i kunnskapens skumringsområder? Den eneste jeg har lest som har skrevet smart, forståelig og morsomt om metode er Paul Feyerabend. La oss derfor i jakten på kunnskapene prøve en kombinasjon av anbefalingene om å "prøve alt" fra en Feyerabendsk dadaistisk metode ("anything goes", men det må være lekent!) og foreløpig parre ham med Gilles Deleuze ønske om en filosofi om *virkelighetens* konstitusjon. Hvordan skal det gå til? Hør bare.

En filosofiens analsex er påkrevd, skal vi tro Deleuze. Tradisjonene må skjendes, slekten må brytes, monstrøse avkom må fødes. Vi har naturligvis problemer. Hva kan skjendes i en på alle måter moralsk deflorert verden? Dette er skjendingens problem. I stedet for å søke sannheten(e) direkte kanskje vi heller bør spørre om hvor stor symbolenes kraft er til løgnaktighet? Løgneren utmerker seg ved å si noe nytt og uhørt, og slik tilvirkes virkeligheten. Man må gå rundt. Omveiene og bakveiene må letes opp og utforskes. Symbolene lager sammenheng, men er ikke en speiling av virkeligheten. Vi kan eksplisere (utfolde), implisere (innfolde) og kompleksifisere (sammenheng).

Nedblending. Andre alternativer? Kanskje kunne det nå være på tide, med Nørretranders, å gjenreise *intensjonene* fra opplysningstidens idealer. Metoden kunne kanskje være den motsatte, ikke opplysning, men heller *nedblending*. Ideen om at tankefølelsenes strukturer og prosesser må vernes mot overfladiskhetenes tyranniske hegemoni, eksemplifisert i massemedienes fragmentariske, holdningsløse diktatur. Dette ville være Duerr sitt alternativ til den Feyerabendiske lekende og anarkiske (dermed dadaistiske) ”anything goes” som for alvor åpnet de akademiske vinduene på vidt gap og slik fikk luftet sine metoder ut. Men for Duerr blir ”det for mye” med Feyerabend. Det blir for mye stress, kav, alt skal prøves, og hvorfor ikke heller slappe av og reflektere en smule, ”spenne av”, spør Duerr. I samme ånd har Richard Normann lansert uttrykket om våre dagers *hysterisk hyperaktive organisasjoner* – de med armer og bein i alle retninger, men som bare tilsynelatende ser ut til å få gjort noe som helst, omtrent som tegneseriefigurene som spinner uten å komme av flekken, eller såpe-seriene på TV – vår tids folkeeventyr – som i rasende fart ikke kommer noen vei (det er jo grunnen til at du kan falle ut av en serie lenge og straks være inne i den igjen ved første gløtt, hverken handlingen eller karakterene har utviklet seg).

Forskeren som heks. Som metode i den uavsluttede jakten på kunnskapen, skulle man måtte velge mellom en Feyerabendisk anarkisk, lekende utforskenhet som for mindre begavede fort kan ramle i Normannsk hysterisk hyperaktivitet, eller den Duerreske ”avspenning” kombinert med Nørretranders nedblending, så sier jeg ja takk, ”akkurat passé” av begge deler. Det er i bølgene mellom målrettethet og avspenning, mellom ”rett på” og ”rett ut” spiren plantes og kunnskapen kan gro. Forskningen rundt en av kunnskapens interessante former, kreativitet, viser da også at det er i pendelen mellom disse at ”bliven” oppstår, at (kunn)skapelse skjer. Man må både delta og koble ut, eller ”sitte aktivt på gjerdet” omtrent som heksene – som levde i skumringen med en fot innenfor og en utenfor.